

شیدان و ثیق : رهایش و دشمنانش

Emancipation

رهایش

رهایمی

چالشهای پیشروی امر رهایمی

شیدان و ثیق

□□□□□□□□□□□□□□□□¹ رهایمی یا رهایش نام و نشان مبارزه‌ای است که امروزه باید در پیشگیریم. این مفهوم را ما به جای مقوله «چپ» که دیگر ناشناس و تَهی از معنا شده است به کار می‌بریم. امر رهایمی اما تنها یک آرمان، آرزو و هدف برای آینده‌ای نامعلوم نیست بلکه پیکاری است که از هم اکنون و در هر جا باید انجام پذیرد. رهایش، چون نظریه و عمل، در نفی سوسیالیسم‌های تا کنونی، شکل زندگی و گونه فعالیتِ دیگری را پی می‌گیرد: در آزادی، برابری و خودمختاری. امانسپاسیون، در یک کلام، جدالی است برای همزیستی مشترک بشری علیه سلطه، سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، با حفظ بسیارگونگی و تکبودی² انسان‌ها. امروزه اما، در دنیای پُر تضاد و تَنَدِشِ کنونی، با جهانی شدن³ غیردموکراتیک و سلطه‌گرانه، رهایمی‌خواهی در برابر چالش‌هایی سخت قرار دارد.

نیروهای بزرگ و سلطه‌گر چون سرمایه‌داری، پوپولیسم، توتالیتراریسم، ناسیونالیسم و دین‌سالاری کمر به نابودیش بسته‌اند. در رویارویی با این‌ها، تنها از راه پیش‌نهادن نظریه و عمل اثباتی و ایجابی است که امانسپاسیون می‌تواند نام دیگر فرایند پایان‌ناپذیر «دگرگون‌شدن انقلابی» باشد.

1- رهايش يا گُست از دو گونه سوسیالیسم

رهايش، ابتدا، به معنای نقد و نفی سوسیالیسم‌های توتالیتیر و فرمیست و میراث فاجعه‌بار آنهاست. گُست، در درجه اول، از سوسیالیسم توتالیتیر است، که در پی انقلاب 1917 روسیه در این کشور برقرار شد و در بخشی از جهان زیر نام سوسیالیسم و کمونیسم توسعه یافت و سرانجام پس از هفتاد سال در پایان سده گذشته فرو پاشید. گُست، همچنین، از سوسیالیسم فرمیست است، که زیر عنوان سوسیال‌دموکراسی یا به طور کلی چپ، مدیریت اقتصادی - اجتماعی نظام سرمایه‌داری و نابرابری‌هایش را به دست می‌گیرد. گُست از این سوسیالیسم‌ها، تنها از راه رد کامل و رادیکال مشخصات اصلی آنهاست که می‌تواند به گونه‌ای واقعی انجام پذیرد. ویژگی‌های اصلی این دو سوسیالیسم تاریخی را برشماریم.

شاخص‌های اصلی سوسیالیسم توتالیتیر، در خطوط کلی، عبارتند از: استقرار سرمایه‌داری دولتی؛ قدر قدرتی دولت؛ دیکتاتوری تک‌حزبی؛ سازماندهی انضباطی - ایدئولوژیکی توده؛ لغو آزادی و دموکراسی؛ سرکوب پلیسی و امنیتی؛ نظامی‌گری و هژمونی‌طلبی جهانی.

ویژگی‌های اصلی سوسیال‌دموکراسی در چند کلمه چنین‌اند: مدیریت سرمایه‌داری از راه پیمان همکاری بین دولت، سرمایه‌داری خصوصی و سندیکاها؛ حفظ نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی؛ تولیدگرایی و رشد نامحدود؛ جهانی‌سازی سرمایه‌دارانه و غیر دموکراتیک.

اگر گُست از سوسیالیسم‌های نام‌برده در بالا و به طور کلی از چپ سنتی پیش‌شرطی اساسی و ضروری برای مبارزه در راه امانسپاسیون است، این امر اما به هیچ رو کافی نیست، چون تنها یک عمل نفی‌گرایانه است و نه ایجاد. در حقیقت رهایی‌خواهی باید خود را به گونه‌ای ایجابی و اثباتی تبیین کند تا بتواند به نیروی مادی و معنوی تبدیل شود.

2- اِمانسپاسیون یا رهایی از سلطه

جنبش رهایی‌خواهان، در جهان کنونی، جنبشی اجتماعی و سیاسی، نظری و عملی، برای رهایی از سه سلطه‌ی اساسی دوران ما یعنی سرمایه‌داری، دولت⁴ و مالکیت است. رهایی از همه گونه سلطه‌ها بر طبیعت و بر انسان‌ها که جزئی از طبیعت‌اند. این همه اما برای ایجاد یک شکل زندگی مشترک، مشارکتی و مکفی، در نفی کار مزدبَری، تولیدگرایی و رشد نامحدود، در آزادی، برابری و خودمختاری و سرانجام در همزیستی با طبیعت و حفاظت از زیست‌بوم. امروزه سلطه‌ی سرمایه‌داری، دولت و مالکیت، در شکل‌های گوناگون تاریخی و کنونی آن چون لیبرالیسم، تئو لیبرالیسم، سوسیالیسم دولتی و غیره، همه‌ی ارکان حیات انسان‌ها را فرا گرفته است؛ کار، آموزش، بهداشت، فرهنگ، بازنشستگی، امنیت، بیمه، فراغت، تفریح و غیره که با وام‌گیری از میشل فوکو، «زیست‌سیاسی»⁵ می‌نامیم. این زمینه‌ها، در کلیت خود، زیر هدایت و آمریت تام و تمام سیستم مزدبَری، تولیدگرایی، سودآوری و کالاگرایی قرار گرفته‌اند. این سلطه‌ها، با سلب خودمختاری و خودگردانی انسان‌ها در آزادی و برابری، مانع اساسی بهزیستی آن‌ها و شکوفا شدن توانایی‌های‌شان می‌شوند.

اِمانسپاسیون در نفی بینش قدرت‌طلبانه و هیرارشیک از سیاست و مناسبات اجتماعی تبیین می‌شود و عمل می‌کند. یعنی در گسست از «سیاست واقعاً موجود» که مسأله‌ی اصلی‌اش قدرت، دولت، حکومت و حاکمیت⁶ است، که هدفش همواره باز تولید ساختار دولت و حاکمیت با هر نام و رسمی است: «حاکمیت ملی»، «حاکمیت مردمی» و غیره. قدرت و حاکمیتی که ناگزیر تمرکزگرا، اقتدارگرا و سلطه‌گر بر انسان⁷ است. رهایی‌اش به طور اساسی و جوهرین تنها می‌تواند ضد قدرت و حاکمیت باشد. به این معنا که قدرت و دولت را نه برای تسخیر، تحکیم و یا تقسیم و ترمیم، بلکه تنها از برای زوال‌شان موضوع کار نظری و عملی خود در مبارزه قرار می‌دهد.

امر رهایی، با رد اشکال منسوخ تحزب سنتی، که تا کنون در نمونه‌ی حزب - دولت برای رهبری و مدیریت سیستم‌ها عمل کرده و همچنان می‌کند، در تکاپوی اختراع و ابداع شکل‌های نوینی از همبستگی و مشارکت در خودمختاری، خودسازماندهی و خودگردانی است. در

شکل‌هایی جنبشی، افقی، شبکه‌ای، انجمنی، کُمونی و غیر سلسله‌مراتبی. شکل نوین سازماندهیِ امروزی دارای چنان ساختاری باید باشد که شرایط مشارکت افراد و فعالان را به گونه‌ای برابری در آزادیِ دخالت‌گریِ نظری و عملی و در تصمیم‌گیریِ همگانی، با حفظ اختلافها، تضادها و تکبودی‌هایشان فراهم سازد. این شکل‌های جدید سازماندهی، در حد شناخت کنونی ما، به گونه‌ای باید ایجاد شوند که به افراد و گرایشهای مختلف امکان ایفای نقش خود به منزله‌ی کنشگران، دخالت‌گران و تصمیم‌گیرندگان مستقیم را بدهند. این همه، بدون واسطه و در شرایطی آزاد، برابر، دموکراتیک و بدون سلسله‌مراتب تشکیلاتی و بوروکراتیک. این گونه اشکال را خودِ شرکت‌کنندگان در جنبشهای اجتماعی به‌وجود می‌آورند؛ از راه مشارکت، گفتگو، انجمن، مجمع عمومی و ایجاد مستقیم تشکلهایی مستقل از قدرتها، نهادهای رسمی، دولت و احزاب.

از نگاه رهایی‌خواهی، «مردم» (People People)، چون پدیداری یکتا و یگانه، بلوکی واحد و منسجم، وجود ندارد و هرگز وجود نداشته است. همواره جمع انسان‌ها در فردیت‌هایشان وجود دارند که بسیاران multitude می‌نامیم (مقوله‌ای برگرفته از نظریه‌ی تونی نِگری و مایکل هاردت، که ابتدا ماکیاول و اسپینوزا به کار برده‌اند). بسیاران، در تکبودی و چندگانگی، اشتراکها و اختلافها، اتحادها و تضادها، با هم در یک جا زندگی و فعالیت می‌کنند و در زمانی معین، در لحظه‌هایی، در جریان تنشهای اجتماعی، در متن رخداد⁷ که وضع موجود را دگرگون می‌سازد، دست به مقاومت و مبارزه برای خواسته‌هایی مشترک می‌زنند و در این راه هم‌سو و هم‌گرا می‌شوند. در این لحظه‌های جنبشی ویژه و نادر است که بخش به پا خاسته‌ی جامعه برای تحقق اهدافی مشترک علیه سلطه‌ی حاکمان متحد می‌شود. اما این اتحاد آنها چون تنی واحد همواره زودگذر و ناپایدار است و پس از پایان آزمون مشترک فرو می‌پاشد.

رهایش مدافع دموکراسی مستقیم یعنی مداخله‌ی بی‌واسطه‌ی مردمان در «امر عمومی» Res publica یا جمهور است. خواهان دموکراسی حقیقی است، که با «دموکراسی نمایندگی» در «دموکراسی‌های واقعا موجود» کنونی در جهان متفاوت است. در نهایت هوادار «دموکراسی علیه دولت» است (فرمول مارکس در نقد فلسفه‌ی حق هگل). چنین امری، یعنی دموکراسی ضد دولت، از فرایند مبارزه برای دخالت‌گریِ رادیکال، از روند مبارزه‌ی هر چه گسترده‌تر و مستقیم‌ترِ مردمان

در تکبودی و چندگانگی‌شان می‌گذرد: مشارکت آزادانه، داوطلبانه و برابراهی انسان‌ها در امور خود؛ اعمال شیوه و روش خودگردانی و خود مدیریتی؛ دخالت‌گری و کنترل از پائین در همه‌ی امور اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، زیست‌بومی، فرهنگی... توسط شهروندان و مردمان در مناطق و مکان‌های مختلف، به گونه‌های غیر متمرکز، خودمختار یا فدراتیو. در این میان، دخالت‌گری جمعی، مشارکتی و مستقیم انسان‌ها در امور، «نمایندگی» یا «واگذار» نمی‌شود. امانسپاسیون که به «امر عمومی» (جمهوریت) و دموکراسی مشارکتی و مستقیم (پارتنریسم یونانی که «توانمندی مردمان» می‌نامیم) باور دارد و بر آن‌ها متکی است، در عین حال با دخالت دین در سیاست، با دین‌سالاری (تئوکراسی) و به طور کلی با هر گونه سلطه‌ی قدرتهای برین چون مذهب ناسازگاری مطلق دارد. در رهایی از سلطه‌ی معنوی و سیاسی دین، مذهب و دین‌سالاری، لائسیسته چون نظریه و عمل «جدایی دولت و دین»، بخشی از فرایند امانسپاسیون را تشکیل می‌دهد.

از نگاه امانسپاسیون، دموکراسی، بدین سان، در حکومت، دولت، مجلس، نهادهای رسمی، انتخابات و از این دست تعریف نمی‌شود. دموکراسی رهایی‌خواهانه یعنی تلاش و پیکار انسان‌ها در بسیارگونگی‌شان، در اختلافها و تضادهای شان - که به رسمیت شناخته می‌شوند - برای رهایی از سلطه‌ها. این رهایی تنها می‌تواند امر خود آنها، به دست آنها و برای آنها باشد. دموکراسی در معنای اداره‌ی امور خود توسط خود و برای خود به گونه‌ای مستقیم و بلاواسطه، فرایند بی‌پایانی است که همواره مرزهای ساختگی و قانونی «دموکراسی نمایندگی» را به سوی دموکراسی هر چه مشارکتی‌تر، کامل‌تر و گسترده‌تر در هم می‌نوردد. این آن چیزی است که ما «دموکراتیزاسیون دموکراسی» می‌نامیم.

از نگاه سیاست‌رهایی، تئوری‌های مارکسیستی انقلاب بر اساس تعیین طبقه کارگر و حزب آن چون سوژه‌ی تاریخی انقلابی در راستای ماتریالیسم تاریخی یکخطی و جزمی، مردود و منسوخ می‌باشند. مارکسیسم کلاسیک، سوژه‌ی انقلابی را در مبارزه‌ی طبقاتی پرولتاریا و به‌طور مشخص در طبقه کارگر صنعتی و حزب آن تبیین می‌کند. امروزه اما، با تغییرات ساختاری و تکنیکی در تولید و کار (نیروهای مولده)، با گسترش فزاینده کار غیرمادی⁸ (ایده‌ی برگرفته از نگری) و در نتیجه با ورود اقشار اجتماعی بیش از پیش جدید و گوناگون، که زیر سلطه‌ی زیست‌سیاست سرمایه‌دارانه به

میدان مبارزه‌ی ضدسیستمی روی می‌آورند... سوژه‌ی انقلابی در شکل مردم واحد یا طبقه به وجود نخواهد آمد. به طور کلی باید تئوری «سوژه» (سوژه انقلابی، تاریخی و از پیش تعیین شده) را کنار گذاشت. گفتیم که امروزه ما با بسیاران، با ویژگی‌های‌شان رو به رو هستیم. مهم‌تر از همه این است که نیروهای اجتماعی دگرگون‌سازِ امروزی تنها و تنها در جریان فرایند مبارزه و عمل برای تغییرات انقلابی، یعنی در جریان «رخداد» اتفافی و غیر قابل پیش‌بینی، شکل می‌گیرند. این نیروها واحد و همگون نیستند و از پیش بنا بر تعیینات اقتصادی، طبقاتی، تاریخی و غیره مشخص و معین نمی‌شوند. به طور خلاصه، این پرسش که نیروهای اجتماعی انقلابی کیانند، چگونه و با کدام خود - سازماندهی جنبشی، مشارکتی و دموکراتیک شکل می‌گیرند، پاسخ خود را تنها در فرایند خود عمل مبارزاتی رهایی‌خواهانه کسب خواهد کرد.

3- رها ییش و دشمنانش

جنبش رهایی‌خواهی باید امروزه در چهار جبهه علیه توتالیتاریسم، پوپولیسم، ناسیونالیسم و دین‌سالاری مبارزه‌ی خود را به پیش برَد. این جریان‌های سلطه‌گر سیاسی-ایدئولوژیکی، در جهان سرمایه‌داری آشفته و پر تضاد کنونی ما، به شدت رو به رشد و گسترش‌اند. تنها کافیست نگاهی بی‌اتدازیم به نمونه‌های پوپولیسم در آمریکا و اروپا، توتالیتاریسم در چین، ناسیونالیسم در بسیاری از مناطق آسیا و آفریقا و سرانجام به گسترش جهانی دین‌سالاری و بنیادگرایی اسلامی که جمهوری ایران تنها یک مورد آن است. این‌ها همه امروزه چالش‌های پیش‌روی راه مانسپاسیون را تشکیل می‌دهند. در زیر، شناسه‌ها و ویژگی‌های هر یک را در خطوط کلی برمی‌شماریم.

توتالیتاریسم

آن گونه که در آلمان نازی، ایتالیای فاشیست و اتحاد شوروی سوسیالیستی و نمونه‌های مشابه دیگر در جهان مشاهده کرده‌ایم و امروزه نیز در چین و برخی دیکتاتورهای مشاهده می‌کنیم، بنا بر دریافتی که هانز آرنه از آن به دست داده است⁹، توتالیتاریسم

را در شش ویژگی می‌توان از یک دیکتاتوری کلاسیک تمیز داد.

1- وجود توده‌ای انبوه و سلطه‌پذیر که در یک شرایط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی تاریخی و خاص، خارج از تشکلهای کلاسیک و در قالب‌هایی جدید توسط گروه حاکمیت سازماندهی می‌شود، آلت دست قرار می‌گیرد و به پایگاه اجتماعی سیستم تبدیل می‌گردد.

2- اقتدار مطلق یک پیشوای کل و خطا ناپذیر در شکل رهبر فرهمند و یا حزب واحد.

3- سلطه‌ی یک ایدئولوژی دولتی، تمام‌خواه، فراگیر، همه جا حاضر و بسیج‌کننده توده، که شاخص اصلی‌اش، سوییچی پیامبرانه و نجات‌بخش بر پایه‌ی اطلاعات و تبلیغات عوام‌فریبانه، کاذب و توطئه‌گرانه است.

4- کاربرد قهر و خشونت رادیکال نسبت به مردم، اقلیت‌ها و هر مخالف واقعی یا بالقوه. ترور دولتی که از سوی پلیس مخفی، گروه‌های شبهه نظامی... اعمال می‌شود.

5- نیروی کنترل و انتظامی که در تمام پهنه‌های مختلف زندگی اجتماعی و انسانی، خصوصی و عمومی، حرفه‌ای و غیره عمل می‌کند. زیر پا نهادن کامل حقوق بشر، نبود پلورالیسم و سرکوب جامعه‌ی مدنی.

6- نظامی‌گری، جنگ‌افروزی و تجاوزگری. هژمونی‌طلبی منطقه‌ای و جهانی.

اِمان‌سپاسیون چون امر رهایی‌خواهانه از هر گونه سلطه و تمامیت‌خواهی، تضادی آشفتنی‌ناپذیر با توتالیتاریسم دارد.

پوپولیسم

پوپولیسم، امروزه، یکی از جریان‌های اصلی سیاسی و انحرافی جهان ما را تشکیل می‌دهد. چون روندی نظری و عملی، چون سیستمی سیاسی، اجتماعی و ایدئولوژیکی، پوپولیسم توانسته است در بستر رشد بی‌عدالتی‌ها و نابرابری‌های دنیای سرمایه‌داری از یکسو و بحران عمومی «دموکراسی نمایندگی» از سوی دیگر، رشد و نمو بی‌سابقه پیدا کند.

پوپولیسم چون سبکی سیاسی، امروزه، در سراسر جهان، از غرب تا شرق، از شمال تا جنوب، راهنمای عملِ پاره‌ای حزب‌ها، جریان‌ها و جنبش‌هایی کمابیش بزرگ شده است. با ستم و سلطه‌ی سرمایه‌داری جهانی، با افول احزاب راست و چپ سنتی و به‌ویژه با فروکش سیستم‌های آلترناتیوی چون سوسیالیسم و سرانجام با رشد جنبش‌های اجتماعی ضدسیستمی که شوربختانه تا کنون موفق به بنیان‌بَدیلی ایجابی و اثباتی و به واقع دموکراتیک و رهایی‌خواهانه برای تغییر رادیکال وضع موجود نشده‌اند، امروزه ما با برآمدنِ جریان‌هایی رو به رو می‌باشیم که زیر پرچم «بیرون کردن دشمنان مردم»، «دفاع از پائین‌ها علیه بالایی‌ها»، تقدیس «مردم» و تبلیغ کیش لیدری که صاحب تنها حقیقت مطلق است... وارد صحنه‌ی سیاسی برای استقرار سلطه‌ای جدید به جای سلطه‌ی موجود می‌شوند.

پوپولیسم، در هر گونه‌ی آن، چه راست افراطی یا چپ رادیکال، راه توتالیتاریسم، ناسیونالیسم و به طور کلی اقتدارگرایی و خودکامگی فردی یا گروهی را به نام «حکومت مردم»، «حاکمیت توده» و از این دست هموار می‌سازد. پوپولیسم پاسخی ساده‌گرایانه، عوام‌فریبانه و گمراه‌کننده به مشکلات فراوان و بغرنج اجتماعی، اقتصادی و سیاسیِ امروزِ جهان می‌دهد.

پوپولیسم چپ، که کمتر مورد تأمل قرار گرفته است، از درون چپ سنتی و ضدسرمایه‌داری برمی‌خیزد. این پوپولیسم، با گفتمانی ضدسیستمی و در پشتیبانی از خواست‌های «مردم» در برابر الیگارشی، با نفی احزاب سنتی و با مبارزه علیه نئولیبرالیسم، عمل می‌کند. از این رو، مقابله با آن از موضع سیاست رهایی بسی دشوار تر است تا با پوپولیسم راست افراطی که جنبه‌های فراوان نژادپرستانه و فاشیستی دارد. با این همه، بیش از پیش امروزه مشاهده می‌کنیم که کمتر مانعی پوپولیسم چپ را از پوپولیسم راست جدا می‌سازد و این دو جریان می‌توانند برای رسیدن به قدرت و اعمال سلطه‌ای جدید به نام «مردم»، با هم کنار آیند.

پوپولیسم از این رو، و از آن جا که پاره‌ای از مفهوم‌ها و مقوله‌های امانسیپاسیون، دموکراسی مستقیم، برابری و غیره را میرُبا یَد و در خدمت هدف‌های سلطه‌گرانه‌ی خود قرار می‌دهد، امروزه تبدیل به چالشی بزرگ برای تئوری و عمل رهایی‌خواهی شده است. در زیر، به منزله‌ی تعریفی از پوپولیسم، شش ویژگی اصلی آن را برمی‌شماریم.

1- سبک سیاست‌ورزی ویژه‌ای که «مردم» را به طور مستقیم و بدون واسطه مورد خطاب خود قرار می‌دهد: فراسوی نمایندگان انتخابی، احزاب، سندیکاها، انجمن‌ها و نهادها. این شیوه همراه است با کیش و تقدیس «مردم» و «مردم‌گرایی»، از راه فرمول‌هایی چون «حاکمیت مردم»، «فرهنگ مردم»، «منافع مردم»، «اقتصاد مردم»، «انقلاب مردم»، «مردم چه می‌خواهند» و از این دست. گویی «مردم» یکدست و لیبر پوپولیست سخنگوی او است. در گونه‌ای از پوپولیسم، این روش سیاسی - ایدئولوژیکی خصلتی ناسیونالیستی پیدا می‌کند و از این رو است که در این حالت از «ناسیونال - پوپولیسم» نیز سخن رانده می‌شود. و این در حالیست که در گفتمان پوپولیستی چپ، اصطلاحات «مردم» و «مردمی» همان نقش تقدس‌گونه و برینی را بازی می‌کنند که «پرولتاریا» و «پرولتری» در ایدئولوژی چپ سنتی و مارکسیسم کلاسیک بر عهده دراند.

2- نقش بی‌اندازه اساسی و تعیین‌کننده وجود راهبر یا لیبر فرهمند با حضوری فراگیر در صحنه سیاسی و با برخورداری از توانائی بالا در کاربرد فن سخنوری، عوام‌فریبی، سازماندهی و بسیج توده.

3- ایدئولوژی و تبلیغات پیامبرانه، مسیحایی¹⁰، نجات‌بخشانه، فرجام‌شناسیک و دوگانه‌انگار (مانویستی).

4- اشغال جای خالی سوژه انقلابی و تاریخی توسط «مردمی» که باید «ایجاد» و «ساخته» شود. خواست‌های گوناگون و متفاوت آن‌ها باید به «خواستی» واحد و مشترک درآید، در راستای اهداف اقتدارگرانه‌ی تشکیلاتی که زیر فرمان و کنترل مطلق لیبر باید عمل کند. از این نگاه به سیاست و سیاست‌ورزی بر مبنای نقش برتر و برین لیبر و رهبری او بر تشکیلات و جامعه، تفاوتی چندان میان پوپولیسم و توتالیتاریسم وجود ندارد.

5- گفتمانی «ضدسیستمی» که سیاست‌مداران حکومتی سابق و کنونی، نمایندگان مجلس، نهادها، نخبگان، روشنفکران، رسانه‌ها و مطبوعات را به عنوان دشمنان «مردم» و مسئولان شوربختی‌شان، مورد هدف و ستیز خود قرار می‌دهد.

6- گفتمانی ملی‌گرا (ناسیونالیستی) و هویت‌گرا در ضدیت با جهانی شدن و جهان‌روایی.

با توجه به ویژگی‌هایی که برشمردیم، نظریه و عملکرد پوپولیسم، از هر سویی که بنگریم، چه در شکل راست افراطی یا چپ رادیکال، تضادی بنیادین با نظریه و عملکرد رهایی‌خواهانه دارند.

ناسیونالیسم

ناسیونالیسم، سیستمی ایدئولوژیکی است که هویت ملی، اتنیکی و یا نژادی را در اساس بنیادین و راهنمای عمل سیاسی و اجتماعی خود قرار می‌دهد. با افول دولت-ملتها، جهانی‌شدن و تشدید اختلافها و تضادها میان مناطق، ملتها، اتنیها و اقوام مختلف در یک کشور یا منطقه و یا میان کشورها و مناطق، و در اثر وجود نابرابری‌ها، تجاوزها و سلطه‌ها... امروزه ما با رشد و گسترش ناسیونالیسم و جنبشهای ناسیونالیستی از هر سو روبه‌رو می‌باشیم. ناسیونالیسم انسان‌ها را بر مبنای هویت ملی، اتنیکی و قومی‌شان تقسیم و جدا می‌سازد و در نتیجه، هم‌چون توتالیتاریسم و پوپولیسم اما به گونه‌ای دیگر، سلطه و نابرابری و تبعیض را تشدید می‌کند. ناسیونالیسم انسان‌ها را در برابری، بسیارگونگی و تکبودی‌ها یعنی در ویژگی‌های فرهنگی، زبانی، مذهبی، ملیتی، اتنیکی، قومی، کشوری، منطقه‌ای و غیره...شان به رسمیت نمی‌شناسد. تمایزگذاری ملی، ملیتی، اتنیکی... در ناسیونالیسم، عامل برتری و سلطه‌گری بخشی از مردمان بر بخشی دیگر می‌شود، برانگیزنده‌ی جنگ و تجاوزگری در جهان می‌گردد. از این روست که ناسیونالیسم و مانسپاسیون با هم ناسازگاری گوه‌رین دارند.

دین‌سالاری

دین‌سالاری یا تئوکراسی یکی دیگر از دشمنان امروز جنبش رهایی‌خواهی است. گرایش عمومی و مشترک ادیان و مذاهب، در درازای تاریخ، همواره سیادت فراگیر و تام و تمام بر امور دنیوی و انسانی بوده است. تئوکراسی یعنی حاکمیت مطلق و انحصاری دین و دستگاه دین (کشیشان و کلیسا در مسیحیت، روحانیت و مساجد در اسلام و غیره) بر همه‌ی امور اجتماعی و سیاسی، فردی و جمعی. نمونه‌ی بارز ایران پس از انقلاب 57 و استقرار جمهوری اسلامی در این کشور نشان می‌دهد که چگونه دین‌سالاری یک سیستم سیاسی - ایدئولوژیکی تمامیت‌گراست (از نوع توتالیتاریسم اما با سلاح

مذهب و دستگاه آن) و می‌تواند کلیت جامعه را زیر سلطه‌ی خود قرار دهد. انسان‌ها، در چنین نظامی و در هیچ جای آن، آزاد و صاحب اختیار و قدرت مستقل و خودمختار در اداره‌ی امور و تعیین سرنوشت خود نیستند. و این همانا موضوعی است که امانسپاسیون را در تضادی آشفتنی‌ناپذیر با دین‌سالاری قرار می‌دهد.

4- نتیجه‌گیری: فرایند «دگرگون شدن انقلابی»

رهايش را گفتيم که محصول گسست از دو گونه سیستم سوسیالیستی تاریخی است، که امروزه دیگر پاسخ‌گوی اوضاع و احوال دنیای ما نبوده و باطل می‌باشند. اشاره کردیم که امانسپاسیون خود را فرایند رهایی از سلطه‌ها چون قدرت‌ها، دولت، حکومت، حاکمیت، سرمایه، مالکیت، حزب-دولت و غیره تعریف و تبیین می‌کند. رهايش، بدینسان، مشارکت و همبستگی بسیاران است، در تضادها و تکبودی‌هایشان، برای ایجاد یک شکل زندگی مکفی، در این جا و از هم اکنون، در آزادی، برابری، خودمختاری، خودگردانی و حفاظت از محیط زیست. در این دیدگاه، نه «مردمی» یگانه و متحد وجود دارد و نه «سوژه» انقلابی یا تاریخی تعیین شده از پیش در شکل طبقه، حزب، لیدر یا خطیب. در این جا هم‌چنین برنامه و سازوکار برای «انقلاب موعود»، تصرف قدرت و اعمال حاکمیت و سلطه‌ای جدید وجود ندارد. با این ویژگی‌ها، امانسپاسیون امروزه در برابر توتالیتاریسم، پوپولیسم، ناسیونالیسم و دین‌سالاری، که همگی سیستم‌هایی سلطه‌گر هستند، قرار می‌گیرد. در چالش با آنهاست که رهایی‌خواهی باید خود را متمایز سازد و به گونه‌ای ایجابی تبیین و تعریف کند. رهايش، در یک کلام، پدیداری است که می‌توان آن را فرایند پایدار و پایان‌ناپذیر «دگرگون شدن انقلابی»¹² دانست.

امانسپاسیون، که از امروز باید آغاز شود و نه در فردایی نامعلوم، امری طولانی، بغرنج و نامحتوم و در حقیقت گونه‌ای «شرط‌بندی» پاسکالی است. با این حال اما، بی‌گمان می‌آرزد که انسان‌ها به خاطر آن تلاش و مبارزه کنند.

پا نوشتها

واژه‌های خارجی به زبان فرانسه است

- 1- اِمانسپاسیون : Émancipation
- 2- تکبودی : singularité
- 3- جهانی شدن : globalisation, mondialisation
- 4- دولت، در هر جای این نوشتار، معادل État (به فرانسوی)، State (به انگلیسی) و Staat (به آلمانی) است، که شامل سه قوای اجرایی، قضایی و مقننه می شود. با حکومت Gouvernement اشتباه نشود.
- 5- زیستسیاسی : Biopolitique
- 6- حاکمیت : Souveraineté (فرانسه)، Sovereignty (انگلیسی) و Herrschaft یا Höchste Gewalt (آلمانی).
- 7- رخداد : Événement
- 8- کار غیر مادی : Travail immatériel
- 9- هازّا آرنت، در *هولوسم* - رجوع کنید به کتابنامه.
- 10- مسیحایی : Messianic
- 11 - دولت - ملت : État-nation
- 12- دگرگون شدن انقلابی : Devenir révolutionnaire

کتابنامه به فرانسه

- 1.1 **Alain Badiou, *Vingt-quatre notes sur les usages du mot « peuple »*. Qu'est-ce qu'un peuple ?** Fabrique, 2013
- 2.2 **Judith Butler, « Nous, le peuple » : Réflexions sur la liberté de réunion. Qu'est-ce qu'un peuple ?**
- 3.3 **Jacques Rancière. *L'introuvable populisme*. Qu'est-ce qu'un peuple ?**
- 4.4 **Michael Haerdtd - Antonio Negri. *Empire*. Fait et cause.** 2000
- 5.5 **Michael Haerdtd - Antonio Negri. *Multitude*. Fait et cause.** 2000

- Michael Haerdtd – Antonio Negri. *Commonwealth*. Fait et .6 .6
.cause. 2000
- Pierre-André Taguieff. *L'illusion populiste. Essai* .7 .7
sur les démagogies de l'âge démocratique. Flammarion
.2002
- .Enesto Laclau. *La raison populiste*. Seuil. 2005 .8 .8
- Étienne Balibar. *La proposition de l'Égaliberté*. Puf .9 .9
.2012
- Gérard Bras. *Les voies du peuple. Éléments d'une* .10 .10
histoire conceptuelle. Éditions Amsterdam, 2018
- Catherine Colliot-Thélène – Florent Guénard. *Peuples* .11 .11
et populisme, Puf, 2014
- Enesto Laclau – Chantal Mouffe. *Hégémonie et* .12 .12
stratégie socialiste, Les solitaires intempestifs, 2009
- Hannah Arendt. *Le système totalitaire*, Éditions du .13
.Seuil, 1972

شيدان وثيق

آذر 1399 – نوامبر 2020

cvassigh@wanadoo.fr

www.chidan-vassigh.com